

Miten koronapandemia vaikuttaa väestöön ja väestöpolitiikkaan?

Kun Väestöliiton uuden väestöpoliittisen ohjelman teko aloitettiin vuonna 2018, kukaan teki- jöistä ei osannut ennakoida, millaisessa poikkeuksellisessa tilanteessa se julkaistaisiin. Järjestimme vuosien 2018 ja 2019 aikana keskustelutilaisuuksia raporttiin osallistuneiden asiantuntijoiden ja suuren yleisön kanssa, ja raportin luvut kirjoitettiin pääosin valmiiksi ennen kuin ensimmäinenkään suomalainen oli saanut COVID-19-tartuntaa.

Suomi on toistaiseksi selvinnyt kohtalaisesti koronapandemian vaikutuksista. Voimme olla kansakuntana ylpeitä siitä, että kuolleisuus ei 2020 vuoden aikana Suomessa noussut. Se on jo sinänsä osoitus toimivasta terveyspolitiikasta. Pandemia myös korosti kansakuntien ja väestöjen toimijuutta. Ne valtiot, jotka reagoivat pandemian uhkaan päättäväisesti ja ajoissa, ja ne väestöt, jossa päättäjiin ja viranomaisten suosituksiin luotetaan ja niitä seurataan, ovat toistaiseksi säästyneet pandemian pahimmista vaikutuksista.

Kukaan ei vielä tiedä, miten pitkään pandemia jatkuu ja mitkä sen pidemmän aikavälin seuraukset tulevat olemaan maailmantaloudelle tai ilmastokriisin torjunnalle. Vaikka suurin osa raportissa esitetyistä trendeistä ja tulevaisuudenkuvista onkin säilynyt samana, koronapandemia on niin suuri yhteiskunnallinen kriisi, että se vaikuttaa lähes kaikkiin ihmiselämän

osa-alueisiin. Siksi tuntui väärältä julkaista juuri nyt raportti, jossa pandemian vaikutuksia väestölle ja väestöpolitiikalle ei olisi otettu lainkaan huomioon.

Osa kirjoittajista tekikin pyynnöstämme muokkauksia lukuihinsa. Alla esitämme heidän näkemyksiään, miten koronavirus ja sen aiheuttamat yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat luvuissa käsitelyihin teemoihin. Kyse on siis kesän 2020 puheenvuoroista, pandemian keskeltä. On varmaa, että jo vuoden päästä monet asiat näkyvät eri valossa. Olemme kuitenkin jo nyt oppineet, että kansanterveys ja kansantalous kulkevat käsi kädessä. Olemme oppineet, että hyvinvoiva väestö on tärkein politiikan tekijä ja politiikan tavoite.

Koronakriisi ja lastensaanti

Alkuvuonna 2020 Suomessa syntyi Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan satoja vauvoja enemmän kuin vastaavana aikana vuonna 2019. Olemme edelleen alhaisen syntyvyyden maa, mutta pitkään jatkunut syntyvyyden lasku ehti taittua ennen pandemiaa. Koronakevään vaikutukset Suomen syntyvyyteen nähdään vasta 2021 puolella.

Nuorten aikuisten lastensaantiin vaikuttavat tällä hetkellä koettu epävarmuus ja tulevaisuusoptimismi. Pandemian aiheuttama huoli ja taloudellinen sokki ovat omiaan ruokkimaan epävarmuutta.

Keväällä 2020 ilmestyneessä italaisessa tutkimuksessa Luppi ja kollegat tutkivat pandemian ja yhteiskunnallisten sulkujen ensimmäisiä vaikutuksia 18–34-vuotiaiden nuorten aikuisten perheenisäsuunnitelmiin viidessä Euroopan maassa: Italiassa, Saksassa, Ranskassa, Espanjassa ja Iso-Britanniassa. Tutkimus toteutettiin maaliskuussa nettikyselynä ja vastaajat olivat ennen koronakriisiä ilmoittaneet suunnittelevansa perheenisäystä vuoden 2020 aikana. Kaikissa tutkituissa maissa koronakevät alensi ihmisten lastensaantiaikamuksia.

Maissa, joissa oli ennen kriisiä parempi työmarkkina- ja taloustilanne, lapsihaaveet hylänneiden osuus oli selvästi alhaisempi kuin muissa tutkituissa maissa. Sen lisäksi valmiiksi alhaisen syntyvyyden maissa on suurempi riski syntyvyyden laskuun kriisin vaikutusten myötä. Myös huolet oman tulotason laskemisesta

ja talouden epävakaudesta tulevaisuudessa alensivat nuorten aikuisten perheenisäsuunnitelmia.

Koronapandemian taloudelliset seuraukset tulevat todennäköisesti alentamaan vauraiden maiden syntyvyyttä. Suomi on tässä valmiiksi alhaisen syntyvyyden ja korkean lapsettomuuden maana erityisen haavoittuvassa asemassa. Tietyissä ryhmissä saatetaan toki nähdä pieniä vauvabuumeja: esimerkiksi etätöiden tekeminen kotona yhdessä kumppanin kanssa voi johtaa keskusteluihin siitä, halutaanko perheeseen lapsia. Konkurssien ja irtisanomisten vaikutukset koskevat kuitenkin paljon laajempia ihmisryhmiä. On myös mahdollista, että hyvin hoidettu pandemia ja siihen liittyvä vahva yhteisöllisyyden tunne ruokkivat tulevaisuudenuskoa ja perheellistymistä.

Anna Rotkirch

Koronakriisi ja maahanmuutto

Koronaviruksen aiheuttama pandemia tulee vaikuttamaan kaikkiin ja kaikkeen lyhyellä aikavälillä. Jää nähtäväksi, kuinka se vaikuttaa yhteiskuntiin ja niiden toimintaan pitkällä aikavälillä. On kuitenkin nähtävissä tiettyjä kehityskulkuja, jotka ovat mahdollisia.

Koronaviruspandemia vähentää muutaman vuoden aikajänteellä ihmisten ja tavaroiden liikkumista. Kansainvälisen kaupan hyytyminen voi johtaa kahteen vastakkaiseen vaikutukseen. Ihmiset saattavat havahduttaa siihen, millä tavalla koronaviruksen aiheuttama tavaroiden ja ihmisten liikkumisen vähentyminen vaikeuttaa elämää. Esimerkiksi teollisuuden alan yritys saattaa huomata konkreettisesti, kuinka kiinalaisten komponenttien saatavuusongelmat aiheuttavat ongelmia tuotantoprosessiin. Toisaalta esimerkiksi suomalaiset kuluttajat kokevat suomalaisten vihannesten tai marjojen saatavuusongelmat tai hinnan nousut johtuen ulkomaalaisen kausityövoiman vähäisyydestä. Ihmiset huomaavat, kuinka tärkeä asia kansainvälinen kauppa on.

Toisaalta koronaviruspandemia aiheuttaa syvän taantumaa suurimpaan osaan maailman maista. Tämä kasvattaa työttömyyttä sekä taloudellista huono-osaisuutta ja siten lisää entisestään epävarmuutta tulevaisuudesta. Sellainen toimintaympäristö ruokkii populististen tai maahanmuuttovastaisten liikkeiden

kannatusta. On mahdollista, että tällainen kehityskulku riittävän pitkälle mennessään vaikeuttaisi maahanmuuttopoliittisia uudistuksia ja aiheuttaisi muita sosiaalisia ongelmia jo maassa olevalle maahanmuuttajaväestölle.

Mauri Kotamäki

Epidemiatilanne, poikkeusolot ja terveyden eriarvoisuus

Koronaepidemian vaikutuksia on tärkeää selvittää suunniteltaessa keinoja kroonisten kansantautien ehkäisemiseksi, toimintakyvyn edistämiseksi sekä terveyserojen kaventamiseksi. Aiemmin tunnistetut eriarvoistavat tekijät ja rakenteet voivat epidemian yhteydessä tulla aiempaa selvemmin esiin. Koronaepidemian rajoittamiseksi välttämättömät toimenpiteet todennäköisesti heikentävät mm. toimeentuloa, työllisyyttä ja sosiaalista aktiivisuutta. Myös kroonisten sairauksien tunnistamisen ja hoidon viivästyminen ja peruminen voivat johtaa siihen, että ongelmat monimutkaistuvat ja palvelujärjestelmä kuormittuu. Kun julkinen velka samanaikaisesti kasvaa nopeasti, valtiolla ja kunnilla on tulevaisuudessa oletettua heikommat taloudelliset edellytykset huolehtia kasvavan ikääntyneen väestön, monisairaiden ja vammaisten tarvitsemien hoiva- ja hoitopalvelujen sekä etuuksien kustannuksista.

Poikkeusolot ovat eri tavoin vaikuttaneet eri väestöryhmien elinoloihin ja elintapoihin. Myös alueelliset erot COVID-19-taudin esiintyvyydessä ovat toistaiseksi suuret. COVID-19-tauti, kuten useat muutkin infektiot, aiheuttaa vakavimpia seurauksia niille ihmisille, joilla on kroonisia sairauksia. Tämä voi heijastua sekä kuolleisuuden ja työkykyyn että erityisesti ikääntyneiden toimintakykyyn.

Koronaepidemian vaikutukset ovat pahimmillaan erittäin pitkäaikaisia, kuten 1990-luvun lama ja sen

hallintakeinot osoittivat. On huolehdittava, että meillä on tulevaisuudessa riittävä, luotettava tietoperusta väestön ja sen osaryhmien terveydestä ja hyvinvoinnista sekä niihin vaikuttavista tekijöistä epidemian vaikutusten arvioinnin ja palvelujen uudelleenorganisoinnin pohjaksi. Terveyden eriarvoisuuden vähentämisen monetasoiset toimenpiteet ovat nykytilanteessa erityisen tärkeitä.

Terveyden eriarvoisuutta käsittelevän luvun kirjoittaja

Koronakriisi ja eläkkeiden rahoitusnäkymät

Koronakriisi voi vaikuttaa eläkkeiden rahoitusnäkymiin useilla eri tavoilla. Osakkeiden ja muidenkin eläkesijoitusten tuotot vaihtelevat kriisiaikoina poikkeuksellisen paljon. Jos sijoitusten arvo päättyy kriisin jälkeen erittäin matalalle tasolle, se vaikeuttaa eläkkeiden rahoittamista tulevaisuudessa. Työllisyyden lasku vähentää eläkemaksujen määrää, mutta toisaalta myös uutta eläkettä karttuu vähemmän. Tämä tarkoittaa matalampia eläkkeitä niille, joille kriisi aiheuttaa pitkiä tyourakatkoksia.

On myös viitteitä, että kriisi aikaistaisi jonkin verran eläkkeelle siirtymistä. Jo karttuneet eläke-etuudet on suojattu, joten epävarmassa tilanteessa riskin tulevista talouskehityksestä kantavat nykyiset ja tulevat työikäiset ikäluokat.

Koronakriisin vaikutuksia tulevaan väestönkehitykseen voidaan toistaiseksi vain arvailla. Tätä kirjoitettaessa kokonaiskuolevuus Suomessa ei ole noussut. Kriisillä voi olla vaikutusta myös syntyvyyteen sekä maahan- ja maastamuuttoon sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Tulevien vuosien ja vuosikymmenten syntyvyys ja maahanmuutto rakentavat pohjan tulevien eläkkeiden rahoitukselle. Yksittäisen vuoden poikkeuksellisten syntyvyys- tai maahanmuuttolukujen vaikutus eläkkeiden rahoitukseen on kuitenkin rajallinen.

Heikki Tikanmäki

Kirjoittajat

Anna Rotkirch (PhD) on Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtaja. Parhaillaan hän valmistelee valtioneuvoston kansliassa selvitystä Suomen väestörakenteen nykytilaan johtaneista syistä.

Heikki Tikanmäki (TkT) on Eläketurvakeskuksen enustelaskentayksikön päällikkö, jonka erityisalana ovat Suomen lakisääteisen eläkejärjestelmän pitkän aikavälin näkymät. Allan Seuri (KTM) on tutkija talouspolitiikan arviointineuvoston sihteeristössä.

Risto Vaittinen (FT) toimii johtavana ekonomistina Työeläkevakuuttajat TELA:ssa vastuualueinaan eläkejärjestelmän talous, julkinen talous ja sidosryhmätyö.

Suvi Parikka (VTM) on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämisspäällikkö ja tutkija, joka tarkastelee työssään erityisesti alueellisia terveys- ja hyvinvointieroja. Terveyden eriarvoisuutta käsittelevän luvun muut kirjoittajat ovat pääosin THL:n tutkijoita.

Mauri Kotamäki (VTT) on Keskuskauppakamarin pääekonomisti, jonka erityiskiinnostuksenkohteisiin lukeutuvat talouden rakenteisiin liittyvät kysymykset.

Minna Säävälä (VTM, PhD, sosiaalianthropologian dosentti) toimii Väestöliitossa ohjelmajohtajana. Hän on tehnyt aiemmin mm. maahanmuuttoon ja seksuaaliterveyteen liittyvää tutkimusta.

Timo Aro (VTT) toimii Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:llä johtavana asiantuntijana, ja on erikoistunut alue- ja väestökehitykseen liittyviin kysymyksiin.

Emma Terämä (TkT) on Suomen ympäristökeskuksesta virkavapaalla oleva johtaja ja tutkija, joka valmistelee valtiovarainministeriössä Suomen historian ensimmäistä kansallista kaupunkistrategiaa.

Pasi Heikkurinen (KTT) toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston taloustieteen osastolla, dosenttina Aalto-yliopiston johtamisen laitoksella ja vierailevana lehtorina Leedsin yliopiston kestävyystutkimuksen instituutissa.

Taru Kivelä (VTM) on Väestöliiton pienten lasten vanhemmille suunnattujen toimintojen palvelupäällikkö, joka kehittää digitaalisia palveluja vanhemmuuden tueksi.